

The Reflection of Feminism in Turkey: The Organizational and Political Dimensions, and Women in Working Life

Çağdaş Zarplı^a, Yeliz Akdeniz^b

^a Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey cagdas.zarpli@bilecik.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8416-7016>

^b Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey yelizakdeniz@hotmail.com <https://orcid.org/0009-0005-2399-4372>

ARTICLE INFO

Research Article

2023, Vol. 5(2), 110-138

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 13.12.2022

Revised: 04.02.2023

Accepted: 22.02.2023

Available Online: 20.04.2023

JEL Code: J16,B54

Keywords: Feminism, women's movements, women's organizations, women's political representation

Anahtar Kelimeler: Feminizm, kadın hareketleri, kadın örgütleri, kadınların politik temsili

The Reflection of Feminism in Turkey: The Organizational and Political Dimensions, and Women in Working Life

Abstract

The relationship of domination between men and women is based on the power relationship that has been going on throughout history. Patriarchal power organizations have changed form with modernity but have not disappeared. The role of women in working life, informal employment, discriminatory treatment, the role of women in political representation are some of the areas where women are most disadvantaged. Feminist movements basically struggle against these and similar inequalities. The struggle of women's organizations against the patriarchal power structure in the social, economic and political spheres is aimed at achieving gender equality. These movements have reflections and examples in Turkey as well as around the world. Women's movements, which struggle against patriarchal power structures that reproduce gender-based domination, struggle for equality both in terms of representation and the role of women in working life. In the context of gender inequality, problems persist in Turkey. The main problem for women's role in working life is informal employment and unequal wage/social rights practices. The main problem in the political sphere is unequal representation practices between genders.

Feminizm'in Türkiye'deki Yansıması: Örgütsel, Politik Boyutlarıyla ve Çalışma Hayatında Kadın

Öz

Kadın ile erkek arasındaki tahakküm ilişkisi, tarih boyunca süregelen iktidar ilişkisine dayanmaktadır. Ataerkil iktidar örgütleri, moderniteyle birlikte şekil değiştirmiştir ancak ortadan kalkmamıştır. Çalışma hayatında kadının rolü, kayıt dışı istihdam, ayrımcı muameleler, politik temsil mekanizmasında kadının rolü gibi alanlar, kadının en fazla dezavantajlı olduğu noktalarıdır. Feminist hareketler, temelde bu ve benzeri eşitsizliklerle mücadele etmektedir. Kadın örgütlerinin sosyal, ekonomik ve politik alanda ataerkil iktidar yapısıyla mücadelesi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yöneliktir. Bu hareketlerin dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yansımaları ve örnekleri bulunmaktadır. Cinsiyete dayalı tahakkümü yeniden üreten ataerkil iktidar yapılarına karşı mücadele eden kadın hareketleri, gerek temsil anlamında gerekse çalışma hayatında kadının rolü için eşitlik mücadelesi vermektedir. Kadın-erkek eşitsizliği bağlamında, Türkiye'de problemler devam etmektedir. Kadınların çalışma hayatındaki rolü için temel problem kayıt dışı istihdam ve eşitsiz ücret/sosyal haklar uygulamalarıdır. Politik alandaki temel problem ise cinsiyetler arası eşitsiz temsil uygulamalarıdır.

To cite this document: Zarplı, Ç., Akdeniz, Y. (2023). The Reflection of Feminism in Turkey: The Organizational and Political Dimensions, and Women in Working Life. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 5(2), 110-138. doi: 10.47103/bilturk.1264154.

1. Giriş

Cinsiyetler arası tahakküm bağlamında; tahakkümün yasal bir bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirdiği iktidar ilişkisine bir başkaldırı olarak ortaya çıkan, tarih boyunca insanlığın gelişiminde önemli bir engel oluşturduğu savunulan tahakküme yönelik tepkiselliği içeren bir politik ideoloji olarak Feminizm, dünyada olduğu gibi Türkiye'de ve hatta Osmanlı Devleti'nde de somut örgütlenme örnekleri bulunan bir siyasal akımdır. Feminizmin temel savının dayanak noktasını oluşturduğu ve karşı çıktığı ana eksen esasen cinsiyetler arası süregelen bağımlılık ilişkisinin sonuçlarına bağlıdır. Bağımlılık temelde, toplumsal boyuttakinden çok daha önce ve buna temel olarak duygulardan ve günlük rutinlerden kaynaklanmaktadır. Bağımlılığın toplumsal yansımasının en çok hissedildiği alanlar ise, politik olarak siyasete katılım bağlamında; sosyolojik ve iktisadi olarak ise kadınların çalışma hayatında etkinliklerinin yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada politik ve sosyo-ekonomik iki temel üzerinden hareket edilerek Türkiye'de Feminist hareketin ortaya çıkmasına sebep olan gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Bunun dışında kadınların başta aile içi olmak üzere uğradıkları şiddet, can güvenliklerine yönelen tehlikeler ve kadınlara yönelik cinayetler, özellikle son yıllarda Feminist hareketin destekçi tabanının artmasına sebep olmuş olmakla beraber; bu faktörler başka bir çalışmanın konusu olmak üzere; bu çalışmada ele alınmamıştır.

2. Feminizmin ve Toplumsal Cinsiyetin Esasları ve Tarihsel Gelişimi

Feminizm, Latince kadın anlamına gelen *femine* kelimesinden türemiştir. İlk kez 1837 yılında Fransa'da kullanılmıştır. Robert Sözlüğü'nde; "kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin" olarak tanımlanmaktadır (Sevim, 2005, s. 7). Feminizm kavramı sonradan ortaya çıksa da feminist görüşler farklı kültürlerde çok daha önceden ifade edilmiştir. Örneğin, İtalya'da Christine de Pisan tarafından 1405 yılında yayınlanan *The Book of The City of Ladies (Kadınlar Kentinin Kitabı)*, ünlü kadınların eylemleri ile siyasi etki ve eğitim haklarını içermektedir (Heywood, 2013, s. 235). Feminizm hakkında ilk kez 17. yüzyıl İngilteresi'nde konuşulup tartışılmıştır. Bu dönemin İngiliz feministleri devrimci burjuvazisini kadınlara uyarlamışlar ve kadınların ev ve aile işlerine mahkûm edilmelerine çözüm aramışlardır. Bir geçiş dönemi olan 17. yüzyıl feminizmi, fikirlerini 18. yüzyıldaki Devrimler Çağı'na aktarmıştır (Yörük, 2009, s. 64,65). Bu dönem, kapitalizmin geliştiği, ev ile işin birbirinden ayrıldığı süreci kapsar. Burjuva erkekleri üretime katılırken, kadınlar üretimin dışına atılıp ev ile özdeşleştirilir. Eşitlik, özgürlük, adalet gibi haklardan mahrum edildiklerini fark eden kadınların toplumsal olarak harekete geçmesi 19. yüzyılı bulmuştur (Çakır, 2012, s. 416,417).

Feminizmin tarihsel gelişim sürecini inceleyen bazı araştırmacılar, dönemleri dört dalga şeklinde ayırırlar. Birinci Dalga Feminizm, 1848 Seneca Şelalesi kongresi ile başlamıştır. Kongreye katılan 200 kadın 12 kararın olduğu bir liste çıkartmıştır. Listede yer alan oy kullanma hakkı oldukça eleştirilmiştir (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 1707). 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında belirginleşmeye başlamıştır. Kadınlar artık ekonomik, siyasal ve sosyal haklarını savunmaya başlamışlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmak için mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler sonucunda, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 21 ülke kadınlara oy hakkını koşulsuz şekilde tanımıştır (Taş, 2016, s. 167,169). İkinci Dalga Feminizm, 60'lı yıllardan 90'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Kadınlar artık cinsellik ve üreme hakları hakkında mücadele etmeye başlamış ve toplumun hiyerarşik ve ataerkil yapısını sorgulamışlardır (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 1708). Kadınlar, bedenlerinin denetimini erkek denetiminden almak için mücadele etmişlerdir ve bunun sonucunda sırasıyla İngiltere'de, ABD'de, Fransa'da ve İtalya'da kürtaj hakkı tanınmıştır (Kolay, 2015, s. 8). İkinci dalga feminizmdeki çalışmaların çoğu, kadınların ezilmesinin doğasını tanımlama girişimlerine odaklanmıştır. Teoriler, baskının doğasıyla ilgili olarak eğitim eksikliğini, ekonomik bağımlılığı, eşit olmayan siyasi hakları veya cinsellik üzerinde kontrol ihtiyacını tanımlayabilir. Teoriler, baskının nedenlerini kültürel yapı, çalışma hayatı ve ekonomik ilişkiler, biyolojik farklılıklar, siyasi kurumlar olarak ele almaktadır (Kolmar ve Bartkowski, 2000). Üçüncü Dalga Feminizm, ikinci dalga feminizminde gördüğü yanlışlıklara ve feminizmi indirgeyen bakış açısına tepki olarak 1990'ların başlarında ortaya çıkmıştır. Tek tip bir kadınlık düşüncesini reddetmiştir. İlk iki dalgaya göre daha fazla konu ele alınmıştır. Çeşitli olguları feminist bakış açısıyla teorikleştirmeye çalışmışlardır (Taş, 2016, s. 171,172). Bazı araştırmacılar, 2010'dan günümüze devam eden Dördüncü Dalga Feminizmi ayrıca ele almaya gerek duymasa da; diğerleri için internet çağına giriş ayrıca ele almak için yeterli bir sebep olmuştur. Çevrimiçi platformlar, feminist hareketin daha geniş alana taşınmasına olanak sağlamıştır. Facebook, Twitter ve Youtube gibi platformların yaygınlaşması, planlanan hareketlerin sokakta uygulanmasını hızlandırmıştır. Alyssa Milano'nun 18 Ekim'de Twitter'da başlatmış olduğu #MeToo hareketiyle cinsel tacize uğrayan kadınlar kendilerini ifade edebilmişlerdir. Bu şekilde daha birçok hareket başlatılmış ve dördüncü dalga feminizm çevrimiçi platformlar üzerinden kendini göstermeye başlamıştır (Özdemir & Aydemir, 2019, s. 1709).

Feminizm, tarihsel olarak değiştiği gibi olgusal olarak da değişiklik göstermektedir. Her olgu kendince dine, ırka, sınıfa, cinsel yönelime göre bir bakış açısı geliştirmektedir. Birinci Dalga Feminizmin de etkilenmiş olduğu liberal feminizm, kadınların da insan olmaları nedeniyle erkeklerle aynı hak ve özgürlüklerden yararlanmaları gerektiğini savunmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişim göstermeye başlayan ve liberal feminizmi zayıf bulan sosyalist feminizm, ataerkilliğin sosyal ve ekonomik faktörlerle anlaşılabilirliğini düşünür. Kadının özgürleşmesinin kapitalizmin devrilmesiyle gerçekleşeceği düşüncesi vardır. Radikal feminizmin önceliği cinsel baskıdır. Kadınlara uygulanan diğer tüm adaletsizliklerin daha az önemli olduğunu düşünür (Heywood, 2013, s. 245,247,250) Marksist

feminizm, kadın sorunlarını toplumsal sınıf mücadelesinden ayrı düşünemeyeceğimizi, sınıfsal yapı devam ettiği sürece kadın sorunlarının çözüme varamayacağını savunur (Sevim, 2005, s. 71).

Erkeğin özne olma özelliğini; bu bağlamda belirleyiciliğini merkeze koyan ataerkil ön-kabuller karşısında Feminizm, kadına atfedilen edilgen rolü reddetmektedir. Ataerkil ideolojinin, kadını tanımlarken içkinlikle (immanance), erkeği tanımlarken ise aşkınlıkla (transcendence) hareket etmesinin ortaya çıkardığı bilinçli sonuç erkeğin özneleşmesi; kadının ise edilgenleşmesidir. Özellikle milliyetçiliğe dayalı perspektifler, modern dönemde kadını toprak ve maddeyle ilişkilendirmekte; bu bağlamda bir içkinlik tanımlamaktadır. Bu çerçevede geleneksel olandan modern olana dönüşüm aşamasında aslında kadının politikanın öznesi değil nesnesi olması gerçeği ortadan kalkmamış sadece şekil değiştirmiştir. Modernleşme teorileri de çoklukla, toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden tanımlarken; kadın ile erkeğe yönelik farklı tanımlamalar yapmaktan geri durmamıştır. Başka bir ifadeyle paternal düzenin yıkılmasıyla kadın ile erkeğin eşitleşmesi bağlamında bir beklenti ortaya çıkmış ancak modernitenin siyasi ayağı olan ulusun inşası üzerinde yeni ama eril bir dilin etkisi geçerli olmuştur (Berktaş, 2007, s.277). Bir başka ifadeyle, modernite kadının eşitlik taleplerini pek çok alanda çözüyor gibi görünse de; aslında yoğun milliyetçi perspektifin etkisiyle başka bir erkek-egemen politik model ortaya çıkarmıştır.

Bir cinsiyetin, diğeri üzerindeki tahakkümü olarak ifade edilebilecek olan ve bu tahakkümün yasal bir bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirdiği ana yapı, tarih boyunca insanlığın gelişiminde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu durum, esasen cinsiyetler arası süregelen bağımlılık ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Bağımlılık ise, toplumsal bir akıl yürütmeden ziyade duygulardan ve günlük rutinlerden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, söz edilen duygu ve rutinelere bağlı eğilimlerin bireylerdeki ve buna bağlı olarak toplumdaki hakimiyeti, bunları mutlak doğrular olarak tanımlamaya sebep olamaz. Bu çerçevede yönlemsel olarak yapılabilecek önemli bir hata, insan aklını kutsamak; hatta bundan çok daha kötüsü içgüdüleri kutsamak olacaktır. Bu kapsamda, hakim cinsiyet hegemonyası, tarihin seçenezsiz ve alternatifsiz ilerlemesine sebep olmuş; bu durum da 'zor yasası' olarak tanımlanabilecek, güçlünün zayıf üzerinde mutlak bir hakimiyetine dayanan (Mill, 2017:10) cinsel tahakkümü doğurmuştur. Esasen fiziksel güç üstünlüğüne dayalı olarak ortaya çıkan bu geleneksel tahakküm, yasalarla koruma altına alınmış; özellikle modern öncesi dönemde oldukça katı bir bağımlılık ilişkisi yaratmıştır.

Cinsiyete bağlı hegemonya, modern öncesi dönemde olduğu kadar; moderniteyle birlikte de biçim değiştirerek varlığını sürdürmüştür. Önceleri ataerkil yapının pre-modern dayanakları bağlamında, aristokratik despotizm ile mutlak monarşi esaslarına dayalı olarak ortaya çıkan kadınlar için "doğal" kölelik hali, modernite ile birlikte ortaya çıkan kadınların sosyo-ekonomik ve siyasal hak talepleriyle birlikte başka bir forma evrilmeye başlamıştır. Bunu besleyen ana temel olarak ataerkil kalıntılardan bağıni tamamen koparamadan kısmen modernleşen evlilik kurumunu

öne sürmek kaçınılmaz olarak gerekecektir. Bu çerçevede, evlilik kurumuna bağlı olarak ortaya erkek hegemonyasını devam ettiren gönüllü bir kölelik yapısı çıkmaktadır. Moderniteyle başkalaşan hegemonya, kadınların yalnız bedenini değil; zihinlerini de köleleştirecek biçimde forma sokulmuştur. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet kimlikleri erkekler için cevval olma, öz-denetim sahibi olma ve öz-iradeyi kullanma tanımlamalarına dayanırken; kadın için genel geçer tanımlamalar daha çok uysal olma, feragat etme ve teslim olma ekseninde gerçekleşmiştir (Mill, 2017:13). Dolayısıyla ortaya erkek için modern-efendi; kadın için modern-köle tanımlamasından öteye bir durum çıkamamıştır. Bu genel anlatının çerçevesinde, modern dönem eleştirisi yapılırken; elbette özellikle kadınların oy hakkı, çalışma hayatı alanlarında verdikleri mücadeleler ile sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda, antik ve feodal dönemlere göre ciddi mesafeler kat edildiği; bu mücadelelerin kadınların ve tüm cinsel kimliklerin özgürleşmesi ile ilgili potansiyeli ve umudu beslediğini ve temellendirdiğini de ifade etmek gerekir. Ne var ki, modern dönemin genel kabulün aksine, kadının köleliğini ortadan kaldırmadığını tespit etmek de son derece önemlidir.

Kadının modern dönemde şekil değiştiren, başkalaşan ancak devam eden "modern kölelik" pozisyonu, fiziksel iktidarın yasal iktidar ile ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Mill, 2017:13). Aslında yasa koyucu gücün, tarih boyunca ataerkil iktidar örgütlenmeleri altında vücut bulması, sorunun kaynağı olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla hem militan zorun, hem de galip/egemen zor kullanma tekelinin antik dönemde de, feodal dönemde de ve ne yazık ki azalarak da olsa modern dönemde de ataerkil iktidar örgütlenmelerinin tekelinde olması, hem sosyal açıdan hem siyasal açıdan bu durumun yeniden üretimini sağlamıştır. Bu ayrıştırma üzerinden Walter Benjamin'in yasa yapıcı şiddet ile yasa koruyucu şiddet ayrımına gitmek de olanaklıdır (Mill, 2017:13). Hegemonyayı yaratan Mill'e göre militan zordur; bu, Benjamin'deki yasa yapıcı şiddetle örtüşmektedir. Hegemonyayı yeniden üreten ise Mill'deki tanımlamasıyla galip/egemen zordur; bu da Benjamin'deki yasa koruyucu şiddetle örtüşmektedir. Dolayısıyla en az hegemonyayı kuran kadar; hatta ondan daha önemli olan ve asıl mücadelenin yönlendirilmesi gereken alan aslında galip/egemen zordur; yani yasa koruyucu şiddettir.

Feministler, erkek ve kadın cinsiyetlerinin biyolojik farklılıklarının doğal ve değiştirilemez olduğunu vurgular ve biyolojinin kader olduğu düşüncesine karşı çıkar. Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadına atfedilen rolleri içeren bir kavramdır. Ataerkil kişiler ise, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım yapmayıp, biyoloji ve anatominin erkek ve kadın arasındaki ayrımların sebebi olduğunu savunur. Ayrım yapılmayan biyoloji faktöründeki çocuk doğurabilme özelliği, kadınların sosyal konumunu oldukça etkilemektedir. Feministler ise, bu faktörlerin kadını dezavantajlı duruma sokmasını reddeder. Kadınların anne olabilmemesinin aynı zamanda besleme, eğitime ve yetiştirme gibi sorumlulukları beraberinde getirmediğini; bu önkabullerin biyolojik değil kültürel olduğunu savunurlar. Geleneksel aile hayatı nedeniyle kadınların evde aile içi sorumluluklarla ilgilenmesi gerektiği fikrine karşı çıkar ve bunların erkek tarafından da üstlenilebileceğini ya da aile içi sorumlulukların eşit dağılabileceğini düşünürler (Heywood, 2013, s. 241).

Feminist teori, hayatın her alanında hakim geleneklere, metodolojilere ve önceliklere meydan okumaya çalışan küçük ama önemli çabaların toplamından ilham almış ve kök salmıştır (Hesse-Biber, 2002, s. 57). Feminist teori birçok araştırma alanına etki etmiştir. Feminist bir çerçevede yürütülen araştırmalar, ayrımcılıkla, toplumsal gücün hakim unsurlarıyla mücadelenin teorik temelini oluştururken, yöntemsel olarak siyasi aktivizme ve sosyal adalete bağlılığa dayanmaktadır (Hesse-Biber, Leavy, ve Yaiser, 2004, s. 3).

Feminist teori, kadınları ve çağdaş toplumda kadınların karşılaştığı sorunları merkeze alarak sosyal çevredeki insan davranışını anlamak için bir bakış açısı sunar. Feminizm, cinsiyet ayrımcılığına ve toplumsal cinsiyete dayalı sistematik adaletsizliklere karşı çıkan bir dünya görüşünü yansıtır. Feminist teori, bireyleri, grupları, aileleri ve kuruluşları sosyal, politik, ekonomik, etnik ve kültürel bağlamları içinde değerlendirmeyi gerekli görür. Bu bağlamların kesişimi, kökleri cinsiyete dayalı ilişkilerde bulunan baskı potansiyelini üretir. (Lay ve Daley, 2007, s. 50).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları toplumsal sisteme oturtur. Doğuştan gelen bu biyolojik farklılıklar zaman içerisinde farklı toplumların farklı kültürleri tarafından yorumlanır ve toplumun kadın ve erkeğe atfettiği roller buna göre şekillenir. Farklı kültürlerde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rollerinin uygulamaları değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti siyasi ve kültürel anlayışlardan ayırarak değerlendirmek olanaksızdır. Toplumsal cinsiyet kalıpları, henüz doğum öncesinde cinsiyete göre pembe ya da mavi ayrımı yapılarak başlayıp yaşam boyunca devam ederek; cenaze merasimine kadar kendini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet araştırmaları, kadın ve erkeğe verilen rollerin zamanla kökleşerek kadının aleyhine olacak şekilde biçimlendiğini, tüm denge ve değerlerin kurgudan ibaret olduğunu gösterir (Gürhan, 2010, s. 59,60).

3. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Türkiye'sine Kadın Örgütleri

Toplumsal sınıflar üzerinde yapılan incelemelerde, tarihsel olarak bunların Batı Avrupa'da güçlü bir konumda olduğu ve Kralların karşısında kendi değerlerini koruyabildikleri bilinen bir gerçektir. Bu sayede de Krallara istediklerini güçleri doğrultusunda yaptırabiliyorlardı. Osmanlı devletinde ise toplumsal sınıfların güçlü bir konumda olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü devlet ve toplumun Osmanlı'da iç içe geçtiğini görmekteyiz. Osmanlı'da, devlet (merkez) ile halk (çevre) arasında aracı kurumlar görmek mümkün değildir. Bu durum göz önüne alındığında, kadınların sivil toplum örgütlerini oluşturmaları çok zor olmuştur (Çaha, 1994, s. 83).

1909 yılında Dernekler Kanunu'nun çıkartılmasıyla birlikte kadın dernekleri de kurulmaya başlamıştır. Bu derneklerle beraber kadının gelenek statüsü sempozyum, panel, kadınlara yönelik yayınlar ve konferanslar ile sorgulanmaya başlamıştır (Çaha, 1996, s. 98). Bu dönemde kurulan dernekler hayır hedefleri, (erken dönem) feminist hedefler gibi farklı hedeflerle bir araya gelmişlerdir. Kurulan

bu derneklerin, kadınların sosyal hayattaki etkinliğini arttırmak, kadınları eğitmek ve iş hayatındaki katılımlarını arttırmak gibi amaçları vardır. “Bu amaçla kurulan dernekler, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınları Esirgeme Derneği, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Derneği, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti ve Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyesi’dir” (Demir N. Ö., 1999, s. 110).

Bu dönemde kadınlar iş hayatında aktifleşmeye başlamıştır. İnas Darülfünunu’nda Ticaret Mekteb-i Alîsi adıyla bir şube kurulmuştur. Burada kadınlara ticaret hayatında başarılı olabilmeleri için ticaret eğitimi verilmiştir. Kadınlara bu eğitimler verilerek iş gücü açığının kadınlarla giderilmesi amaçlanmıştır. Gün geçtikçe çalışan kadın sayısı artmıştır ve birçok çalışma alanıyla beraber memur olmak isteyenler de çoğalmıştır (Kaya G. , 2020, s. 17). Çalışma hayatına katılan kadınlar, İttihat ve Terakki politikalarına bağlı, faaliyet aldıkları dernekler vasıtasıyla kadınların eğitiminde ve haklarının savunulmasında kullanılacak maddi güç bulabilmişlerdir. Bu dernekler içerisinde siyasal partilerin kadın dernekleri, ülke savunmasına destek olan dernekler, kültür, eğitim ve yardım amaçlı dernekler vardır (Konan, 2011, s. 164). 1908–1920 yılları arasında toplam 103 kadın derneği kurulmuştur (Aydın H. , 2015, s. 89). II. Meşruiyet döneminde kurulan başlıca kadın dernekleri; (Kaymaz, 2010, s. 339).

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti,
Asker Ailelerine Yardımcı Hanımlar Cemiyeti,
Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi,
Hizmet-i Nisvan,
İnas Darülfünunu Mezunlar Cemiyeti,
Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi
Kırmızı-Beyaz,
Mamulât-ı Dâhiliye İstihlâk Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi,
Müdafaa-i Milliye Hanımlar Cemiyeti,
Nisvan-ı Osmaniye Cemiyet-i İmdadiyesi,
Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye,
Osmanlı Hilal-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti,
Osmanlı İttihad-ı Nisvan Cemiyeti,
Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti,
Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi,
Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti,
Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Cemiyeti,
Sulhperver Türk Kadınları Cemiyeti,
Teali-i Nisvan Cemiyeti,
Teali-i Vatan-ı Osmanî Hanımlar Cemiyetidir (Kaymaz, 2010, s. 339).

Serpil Çakır, 1909-1923 arasında kurulan dernekleri kategorilere ayırmıştır (Zorba, 2009, s. 92); Yardım Dernekleri (Şefkat-i Nisvan, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi, Hizmet-i Nisvan, Asker Ailelerine Yardım Cemiyeti), Kadının Eğitimine Önem Veren, Geçim Sorununa Çözüm Oluşturmayı Amaçlayan Dernekler (Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği, Şefkat Pazarı, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi), Kültür Amaçlı Dernekler (Asri

Kadın Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Nisvan-ı Heyet-i Edebiyesi, Osmanlı İttihat-ı Nisvan Cemiyeti, Teali Nisvan Cemiyeti, Kırmızı-Beyaz Kulübü), Ülke Sorunlarına Çözüm Bulmayı Amaçlayan Dernekler (Ma'mûlat-ı Dahiliye İstihlâki Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi), Siyasal Partilerin Kadın Dernekleri (İttihat Terakki Cemiyeti Kadınlar Şubesi, Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti.) Feminist Kadın Dernekleri (Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti), Ülke Savunmasına Yönelik Kadın Dernekleri (Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti, Müdâfaa-i Milliye Hanımlar Heyeti, Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti. Donanma Cemiyeti, Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti, Müdafaa-i Milliye Kadınlar Heyeti), Siyasi Amaçlı Kadın Dernekleri ("Kadın Halk Fırkası" ve "Kadınlar Birliği" temelleri) (Zorba, 2009, s. 92-97).

"Bu dönemde kadınların çıkarmış oldukları gazete ve dergiler Kadınlar Dünyası (1913), Kadınlar Alemi (1914), Kadınlık (1914), Sıyânet (1914), Seyyâle (1914), Kadınlık Hayatı (1915), Genç Kadın(1918), Genç Kadın (1919), Diyane (1920) ve Yeni İnci (1921)'dir" (Aydın H. , 2015, s. 90).

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğradıktan sonra Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Bunun sonucunda ise İtilaf Devletlerinin işgaline uğramıştır. Bu süreçte bir ulusal savaş süreci başlamış ve kadınların göstermiş oldukları cesaret ve özveriler, sosyal ve ekonomik yaşamın yanı sıra siyasal etkinliklere de katılmalarını sağlamıştır (Ateş, 2009, s. 31). Kurtuluş Savaşı döneminde "Hilal-i Ahmer Kadın Kolları", "Asri Kadın Derneği", "Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi", "Müslüman Kadın Birliği", "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" gibi dernekler kurulmuştur (Aydın H. , 2015, s. 91).

"Mütareke döneminde kadınlar için yayın yapan dergi ve gazeteler Türk Kadın (1917), Genç Kadın (1918), Genç Kadın (1919), Diyane (1920) Hanım (1921) ve Yeni İnci (1921)'dir" (Aydın H. , 2015, s. 92).

Bağımsızlık savaşında Osmanlı Dönemi'nde örgütlenmiş olan kadınlar, Cumhuriyet ilan edildikten sonra da hareketlerine devam etmek istemişlerdir. Buna karşın, bu örgütlenmeler, Osmanlı kültürünün bir devamı olarak görüldüğü için engellenmiştir ve kadınlarla ilgili yeni düzenlemeler yapma girişimlerinde bulunulmuştur (Zorba, 2009, s. 99). Bu reformlar, Osmanlı geleneğinden kopma aracı olarak kullanılmıştır (Çaha, 1996, s. 108-109).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu yürürlükte kalmış ve aynı zamanda toplumun örgütlenme hakkı 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve 1926 Türk Medeni Kanunu'ndaki yargılarla düzenlenmişti. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 70. Ve 79. maddeleri dernek kurma hakkına bir sınırlama getirmemiş, ilgili düzenlemeyi yasalara bırakmıştır. Türk Medeni Kanunu'nun 53. Ve 72. maddelerinde bu sınır belirlenmiştir. Ancak Cemiyetler Kanunu'nun hükümlerine aykırı olan Medeni Kanun'un hükümleri geçersizdir ve uygulanamaz niteliktedir. Sadece Cemiyetler Kanunu'nu tamamlayan hükümleri geçerlidir. Bu durum kadınların dernek kurma ihtimallerini imkansızlaştırıyor gibi görünse de kadınlar buna rağmen bu dönemde

dernekler kurmuşlardır. Bu duruma göre, hükümetin Cemiyetler Kanunu'nun yasalarını geçersiz sayıp, sadece uygulamadan kaldırmadığını ve Anayasa ile Medeni Kanun'u geçerli sayarak kadın dernekleri örgütlenmelerine yol açacak bir politika izlediğini düşünebiliriz. İlk yıllardaki örgütlenmeler "Kadınlar Halk Fırkası (1923)", "Türk Kadınlar Birliği (1924)", "İzmir Yardımcı Hemşireler Derneği (1924)", "Kadın Esirgeme Kurumu (Yardım Sevenler Derneği) (1928)", "Kadıköy Kadın Yurdu (1928) şeklindedir. (Ediz, 1994, s. 16-37).

Tek parti döneminde CHP, dernekleri kapatmış ve bu sebeple kadın dernekleri de kapatılmıştır. Bu dönemde, "Halkevi" etkinlik yapmasına müsaade edilen tek örgüttü. Bu örgütten sadece CHP üyeleri ve devlet memurları sorumluydu. Örgütün amacı ise, ulusu aynı ülküye bağlamak, kültür ve düşünce birliği sağlamak, köylü-aydın ayrımını ortadan kaldırmaktır. Kadınların CHP ve Halkevleri dışında örgütlenmelerine izin verilmemesinin, derneklerinin kapatılmasının bu amaçlar doğrultusunda olduğu öne sürülebilmektedir. Kadınlar Birliği, "kadınlara tüm hakların verilmesi, artık örgüte gerek kalmaması" sebepleriyle derneği kapatmıştır. Kadınlardan, Halkevleri'nde çalışıp Türk Devrimi'nin kadın hakları ilkelerini geniş kadın kitlelerine ulaştırması istenmiştir. Ancak bu hedef gerçekleştirilememiştir ve kadın hakları açısından durgun bir dönem olmuştur. 28 Haziran 1938'de Cumhuriyet Döneminin ilk dernekler yasası olan 3512 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasa içerisinde yer alan dernek kurmanın yasaklandığı koşulları belirten "ikinci fasıl" dokuzuncu maddenin "h" bendine göre cins ve sınıf adına dayanan dernekler yasaklanmıştır. Buna göre de kadınlar için dernek kurmak yasaklanmıştır. Bu durum çok partili döneme geçiş yapılan 1946 yılına kadar devam etmiştir (Ediz, 1994, s. 38-40).

5 Haziran 1946 tarihinde 4919 sayılı Kanun ile 3512 sayılı Dernekler Yasası'nda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikte kurulması yasak dernekler düzenlenmiştir ve daha önce bu kısımda yer alan "cins" sözcüğü çıkarılarak kadınlara yasal olarak dernek kurma olanağı verilmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti, "Halkevi"ni kapatmıştır. Çok partili dönemin anlayışını destekler şekilde de dernekleşme süreci başlamıştır. Kadınlar da 1948'den itibaren örgütlenmeye devam etmiştir (Ediz, 1994, s. 40,41).

1935'ten 1960'a kadar kurulan kadın derneklerinin bazıları şunlardır; "Türk Kadınlar Birliği'nin Yeniden Kurulması (1949)", "Meslek Kadınları Yardım Cemiyeti (1948)", "Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği (1949)", "Kadınlığı Koruma ve Sosyal Yardım Cemiyeti (1949)", "Kadın Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Derneği (1953)", "Kadın Haklarını Koruma Derneği (1954)", "Türk Anneler Derneği (1959)", "Türk Kadınlar Konseyi Derneği (1959)" (Ediz, 1994, s. 41-98).

27 Mayıs 1960 darbesi Türk siyasal ortamında değişikliklere yol açarken; 1961 Anayasası ile dernek kurma hakkı sadece kamu düzeni ve genel ahlakı korumak için sınırlandırılıp, örgütlenme ve dernek kurma hakkı özgürlüğü gelişim göstermiştir (Ediz, 1994, s. 106). 1960'ların sonunda sol hareket içinde yer alan bir kadın örgütlenmesi söz konusuydu. Doğrudan kadın haklarını içeren bir örgütlenme olmasa da kadın sorunlarının sosyalist devrimlerle çözüleceği kanısı, sol düşünceye egemendi (Ediz, 1994, s. 107,108). Ayrıca bu dönemde farklı özelliklere sahip kadın

hareketleri de kurulmaya başlamıştır. 1960-1980 arasında kurulan dernekler şu şekildedir; “ZONTA Derneği (İş ve Meslek Kadınları Derneği) (1963)”, “Türkiye İleri Kadınlar Derneği (1965)”, “Türk Ev Kadınları Derneği (1966)”, “Milliyetçi Türk Kadınları Derneği (1967)”, “Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği (1969)”, “Hanımlar İlim ve Kültür Derneği (1973)”, “Kadın Dernekleri Federasyonu (1976)”, “İlerici Kadınlar Derneği (1975)”, “Ankara Kadınlar Derneği (1976)”, “Devrimci Kadın Dernekleri Federasyonu (1978)”, “Demokratik Kadın Birliği (1979)” (Ediz, 1994, s. 108-148).

1980 darbesi ile birlikte tüm örgüt, dernek ve siyasi parti kolları kapatılıp, 1982 Anayasası ile derneklerin siyasi hedefler ve etkinlikler içerisinde olamayacakları hükme bağlanmıştır. Bu dönemde feministler çalışmalarını hızlandırmıştır. Devlette de etkisini göstererek sivil toplum oluşumlarını gerçekleştirmişlerdir (Zorba, 2009, s. 116). 1984 yılında kurulan “Kadın Çevresi Şirketi”, kadınların ürünlerini tanıtip pazarlamak, sanat, teknik ve bilim dallarında bilgi seviyelerini yükseltmek için faaliyetler yürütmüşlerdir. “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin uygulanması için 1986 yılında yedi bin imza toplanmıştır. Aynı yıl “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı” kurulmuştur. 1987’de İstanbul’da dayağa karşı yürüyüş yapılarak bu kampanyayı kapsayan “Bağır! Herkes Duysun” adıyla bir kitap yayımlandı. Aynı yıl “Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği” kurularak ataerkil geleneklere karşı mücadele verildi. 1988 yılında “Demokrasi Mücadelesinde Kadın Derneği” kurulmuştur. 1989’da cinsel tacize karşı “mor iğne” adıyla bir kampanya düzenlendi ve aynı zamanda tecavüze ve bekaret kontrolüne karşı kampanyalar yapıldı. Aynı yıl “Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği” kuruldu. Medeni Kanun’da değişiklik yapılması adına 1993 yılında yüz bin imza toplanmıştır (Kılıç, 1998, s. 355,356).

Zorba, Türkiye’de kadın sivil toplum örgütlerini örneklemek adına bazı gruplandırmalar yapmıştır (Zorba, 2009, s. 131). İlk grupta devlet eksenli örgütleri oluşturan Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) yer almaktadır. İkinci grupta Akademik eksenli kuruluşlardan olan Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) ve ODTÜ Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi yer almaktadır. Üçüncü grupta ise Uçan Süpürge Kadın Platformu ve Mor Çatı’nın oluşturduğu Feminist Eksenli Örgütler yer almaktadır (Zorba, 2009, s. 131-160).

2010’da Münevver Karabulut cinayetinden sonra, ilk yürüyüşü düzenlenen “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” 2012 yılında dernekleşmiştir. Bu dernekte, kadın cinayetlerinin kadın sorunlarının en başında geldiği vurgulanmış, başlıca kurucuları öldürülen ve şiddete uğrayan kadınların yakınları olmuştur (Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2023).

2013 yılındaki kürtaj eylemlerine, gezi direnişine katılan Antakyalı kadınlar, 2014 yılında “Mor Dayanışma Derneği”ni kurdular. Zamanla Adanalı kadınlar da çalışmalara katıldı ve bu dernek Güney’de ki kadınların sesi oldu (Mor Dayanışma, 2023).

4. Türkiye’de Kadınların Siyasete Katılımının Tarihsel Gelişimi

Demokrasi ile Feminizm arasında bir ilişki bulunmakla beraber, demokrasi tarihinin uzunca bir dönem erkekler üzerinden hareket ettiği ve kadınlar üzerinde ya dışlayan, ya kategorik olarak aşağıda tanımlayan ya da görmezden gelen bir tavır takındığı görülmektedir. Erkek egemen (male-stream) siyaset kuramının temelinde olan bu durum, çoklukla erkek kuramcılar üzerinde yükselen çağdaş ve modernite sonrası yaklaşımlarda bile geçerliliğini devam ettirmiştir (Phillips, 2015, s. 15). Sonuçları oldukça problemleri olarak değerlendirilen ve çağımızda kabul görmesi olanaksız olan bu anlayış, büyük bir politik yeniden inşa sürecine ihtiyaç duyulduğunun önemli bir göstergesidir. O halde, politik alanın yeniden inşası kuramsal olarak bir zorunluluk olarak kabul edilirken, bunda başı Feminist perspektiflerin çekmesi oldukça doğal bir sonuç olacaktır.

Temsil, hem demokrasinin hem de feminist hareketin temel dayanak noktalarından olsa da, elbette her ikisi için tek belirleyici değildir. Kadınların temsili, seçilen ile doğrudan bağlantılı bir konudur ve seçilenin kim olduğu kriteriyle ilişkilidir. Dolayısıyla, liberal demokrasinin kriz noktalarından biri olarak da tartışılan bu konunun felsefi temelinde en iyi durumda bile seçilenlerin 'politik seçkinler' olması sorunu bulunmaktadır (Phillips, 2015, s. 115). Dolayısıyla politik olanın ne olduğu konusu, özellikle radikal demokrasi okulunun gelişmesiyle boyut değiştirmiş; Post-modern dönemde bu durum Feminist teoriyi de etkilemiştir. Feminist hareketler, çağımızda genel bir politik-olan yaklaşımı içerisindedir.

Kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırlar, Feminist teori açısından çağdaş yaklaşımla genellikle karşı çıkılan ve yeniden tanımlanan bir alanı doğurmuştur. Başka bir ifadeyle, politik olan artık yalnızca temsil ve kadınların siyasete katılımı sorunları değildir. Kadın cinayetleri politiktir; kadına şiddet politiktir; ev işlerindeki roller açısından tanımlanan ve doğal kabul edilen adaletsiz dağılım politiktir; kadının aile içi ve hatta başta eşinden yönelen olmak üzere uğradığı cinsel şiddet politiktir. Bu çerçevede kamusal alan için önceleri politik alanın içerisine dahil edilmeyen birçok konu, artık politik olarak kabul görmektedir. Bu durum, esasen Feminist hareketlerin çağımızdaki başarısıdır. Aslında kişisel olanın politik olduğu, ev içerisindeki demokrasinin kamusal alandaki demokrasinin ön-koşulu olduğu düşüncesi; temelde politik alan tanımlamasının genişlemesine yol açmıştır. Buna göre, politika, seçimlerin, geleneksel politik aktörlerin, hükümetlerin, devlet kurumlarının belirleyebileceği bir alandan çok daha geniştir. Politika, tüm sömürü ve baskı mekanizmalarıyla mücadele edilecek alandır (Phillips, 2015, s. 115-119). Erkek egemen devlet kurumları, Feminist hareketlerin gelişimi ve ısrarlı mücadelesi sonucunda, tüm bu alanların da kamusal konular olduğunu; dolayısıyla politik olduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır/kalacaklardır. Siyasete katılım ve temsil sorunu ise bu konunun bir yandan yalnız bir parçasıdır; ancak temel ve vazgeçilmez dayanağıdır. Kadınların siyasete katılımı ve temsili, tek başına, politik olan diğer konu ve sorunlar görmezden gelinerek yaklaşıldığında bir anlam ifade etmez ve elitistleşir; diğer yandan politik olanın yani insana/kadına dair her şeyin dile getirilmesi için de kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir aşamadır; bir basamaktır. Çalışmanın devamında, politik olan tüm bu konuları kabul ederek, bunların farkında

olunarak; bunlarla beraber bir anlam ifade edeceği düşünülen ve bu sebeple önemli görülen kadınların politik temsilinin Türkiye'deki yansımaları ve tarihi üzerinde durulmaktadır.

Siyasetin temeli, insanlar arasındaki farklılıklardan ortaya çıkan çatışma ortamında atılır. Siyasette çıkar çatışması olduğu kadar, toplumun ortak iyiliğini gözetme düşüncesi de vardır (Kapani, 1999, s. 17). Yani, siyasette toplumsal düzeni sağlamak için çatışmalar ve ortak düşünceler yer almaktadır. Siyasal katılım ise, devletin kararlarını ve uygulamalarını etkileyebilmek adına yapılan her türlü eylemdir (Kışlalı, 2003, s. 219). Bunlardan bazıları ise, oy verme, mitinglere katılma, siyasi yorum ve fikir geliştirme, parti üyelikleri, siyasi mevki için adaylık ve mevki sahibi olma gibi eylemlerdir (Demir Z., 2015, s. 38).

Kadınların siyasetteki yerini eski Türklerden itibaren açıklamak gerekirse, bu dönemlerde cinsiyet eşitliğinin mümkün olduğunu rahatça görebiliriz. Orhun Kitabelerine göre, Türk toplumunun başında hakan ile karısı beraberdir. Ailede, kadının hakları erkek ile eşitti ve bu dönemlerde, kadın hakanın yanında veya tek başına devleti yönetebilirdi. Fermanlarda dahi emrin kabul olması için “Hakan ve Hatun buyuruyor ki” şeklinde belirtilmesi gerekiyordu. Sulh ve harp meclislerinde hakan ve hatun beraberlerdi. Türk kadını, hükümdar, vali, kale muhafızı ve sefir olabilirdi. Eski kavimlerde Türkler kadar kadına değer ve hukuk veren yoktu. Ziya Gökalp, feminizmin Türklerden doğduğunu kabul etmiştir (Gökalp, 2014, s. 158-164; Kurnaz, 1991, s. 70).

Kadınlar, Türk destanlarında ve mitolojik ögelerinde “kahraman”, “ulu”, “ilahî” şeklinde tasvir edilmiştir (Döğüş, 2015, s. 137). Hatunlara da hakanlar gibi “İl-Bilge” unvanının verildiği bilinmektedir. Ayrıca da tahta törenle oturtularak “Telken” unvanı alıp, eşleri yokken devlet işlerini sürdürdükleri bilinmekteydi (Yılmaz A. , 2004, s. 114). Eski Türklerde de mevcut olan ataerkil aile yapısı kadınların dışlanması veya yok sayılması anlamına gelmezdi (Çimen, 2008, s. 204).

Türk kadınları, göçebe hayatını ve geleneklerini İslamîyet’in kabulünden sonra da sürdürmüştür. Bu kapsamda görece özgür yaşamlarını sürdürdükleri gözlemlenmektedir (Ak H.Ş., 2019, s. 366). Göçebe yaşamın etkisiyle aktif ve dışa dönük olan kadınlar, yerleşik hayata geçtikten bir süre sonra, özellikle de coğrafi olarak İran, Arap ve Bizans ile etkileşime girdikten sonra içe dönük bir hal almaya başlamışlardır (Kavuncu, 1999, s. 145). Selçuklularda hem çekeşlilik ve harem görülmeye başlamış hem de sosyal ve siyasal alanda kadının yeri kısıtlanmıştır. Osmanlıda da bu durum devam etmiş, kadın dinsel ve kültürel etkilerin, ataerkil gelenekselliğin içinde ikinci sınıf insan muamelesi görmüş, toplumun bir üreme aracı haline gelmiştir (Yaraman, Resmi Tarihten Kadın Tarihine, 2001, s. 21). Osmanlı Devleti’nin sonraki yıllarına kıyasla, kuruluş yıllarında kadının daha değerli ve toplumdan ayrılaştırılmadığı bir yapı görülmektedir. Türklerin etkileşime girip, Arap kültürlerinden aldıkları, aslında İslam’la bağdaşmayan adetler, İran kültürü etkisi, şehir medeniyetinin getirisi olan yaşam tarzı; kadının toplumdan soyutlanmasını getirmiş, Türkler arasında da yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Özellikle de Osmanlı sarayında ve şehir merkezlerinde etkili olmuştur (Kavuncu, 1999, s. 146). Ayrıca belirtmek gerekir ki, Bizans medeniyetleri de kadının eve yönelmesinde etkili olmuştur. Kadınlar üretimden kopup ekonomik açıdan erkeğe bağımlı hale gelmiştir. Ev işleriyle ilgilenmeye başlayan Osmanlı kadını, eğitim, kamu ve sosyal alandan neredeyse men edilmiştir (Kaya G. , 2020, s. 12-13).

Osmanlı kadını şehir ve saray kadını olarak ikiye ayırarak olursak ikisi arasında farklılıklar bulunmaktaydı. Şehir içindeki kadınlar sosyal hayattan dışlanırken ve sadece üreme, hane içindeki erkeklere hizmet etme, çocuk bakımı gibi hizmetlerle görevlendirilmişken, sarayda üst mevkide olan kadınlar kendilerini geliştirip eğitim görebiliyor, politik meselelerle ilgilenebiliyor, vakıflar kurabiliyorlardı (Yılmaz A. , 2010, s. 195).

Osmanlı aydını, kadın hakları da dahil olmak üzere birçok konunun çözümünü çağdaşlaşmada, modernleşme hareketlerinde bulmuştur. Bu gibi sebeplerle düzenlenen Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanından sonra kadın hakları ile ilgili tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Aydınlar, toplum içinde kadını aktifleştirmek için özellikle eğitime yoğunlaşmışlardır. Osmanlı kadınına da Avrupa'da tanınan hakların tanınması için çabalamışlardır. Bu dönemde çıkarılan gazete ve dergilerde de bu konu üzerine değinilmiştir. Osmanlı aydını, aslında İslamiyet'in kadına Batıdan daha çok hak verdiğini belirtip, toplumda kadına biçilen rol nedeniyle bunun uygulanmadığını ifade etmiştir. Kadın ile erkeği siyasal anlamda bir görmektedir. Özellikle de bu dönemde kadına siyasal hakların tanınmasını en çok dile getiren savunuculardan birisi de Ziya Gökalp'tir (Kurnaz, 1991, s. 69-77).

Modernleşme tartışmalarının sonucunda medeni hukuk görevi gören Mecelle hazırlanmıştır. Bununla ilgili kanunlardan bazıları; 1868 Arazi Kanunu ile kız çocuklarına veraset hakkı verilmesi, 1854 ve 1857'de esir pazarlarının kapatılması, 1858'de kızlar için iptidai ve rüştiyelerin öğrenimine izin verilmesi ve 1870'de kızlar için öğretmen okullarının açılmasıdır (Kaya G. , 2020, s. 15; Kurnaz, 1991, s. 55). Modernleşme hareketleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü engellemek amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu da kadınların kamusal alanda yer almasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda bu dönüşüm, dünyadaki kadın hakları mücadelesiyle aynı döneme denk gelmiştir (Yaraman, 2015, s. 59). Bu ve benzeri modernleşme hareketleriyle, Osmanlı'nın son dönemlerinde kadınların eğitimi ve örgütlenmeleri artmış, aynı zamanda da savaşlar sebebiyle erkeklerin işlerine kadınların geçmesi ve vatan savunmalarında da kadınların yer alması köklü değişimlere yol açmıştır. Türk kadınları toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamda kendilerine yer bulmuşlardır (Yaraman, 2001, s. 21).

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat'a kadar monarşi ile yönetilmiştir. Bu yüzden erkeklerin dahi siyasal katılım sorunu gündeme gelmemiştir. I. Meşrutiyet döneminde (1876) halktan oluşan bir meclisin kurulması ve padişahın yetkilerinin sınırlandırılması sonrasında kadınların siyasal katılım sorunu ortaya çıkmıştır (Çadır, 2011, s. 33).

II. Meşrutiyet'in (1908) ilanından sonra kadın hareketi yükselişe geçmiştir. İttihat ve Terakki Partisi, kadınları parti kolları içine dahil etmiştir. Bu dönemde Ahmet Cevdet Paşa'nın kızlarından Fatma Aliye, ilk Türk Kadın romancısı olmakla beraber

dergilerdeki yazılarıyla kadınları bilinçlendirmiştir. Diğer kızı Emine Semiye ise Osmanlı'nın ilk feminist kadınlarından birisidir ve İttihat ve Terakki Partisi'nin çalışmalarında aktif rol almıştır. Bu dönemde kadınlar siyasal haklardan, seçme ve seçilme hakkından bahsetmeye başlamışlardır (Konan, 2011, s. 164). II. Meşrutiyet dönemi kadın topluluklarının yaygınlaştığı, kadın hareketlerinin arttığı bir dönemdir. Bu dönemde hayırsever kuruluşlar ve cemiyetler kurulmuştur. Bu kuruluşlar, batılılaşma, kadınların sosyalleşmesi, dönüşmesi, kadınlara eğitim hakkı sağlanması, yardım toplama, kadınları bir iş dalında profesyonelleştirme gibi amaçlar taşımaktadır (Göksel, 1998, s. 407,408). Yasalar ve düzenlemeler anlamında sosyal alanlarda ve eğitimde değişiklikler fazlaca olduysa da siyasal alanın konusu geçmemiştir. Kadın yazarlar bu durumu sert bir şekilde eleştirmiştir (Kaya G. , 2020, s. 18).

Osmanlı Devleti'nde batılı anlamda ilk kadın hareketleri özellikle 1908'de olmak üzere 1900'lerin başlarında yapılmıştır. Türk kadınlarının kendilerini ön plana çıkarabilmesi için, Tanzimat döneminden itibaren yapılan eğitim, politika, hukuk, ekonomik ve toplumsal değişimler oldukça önemlidir. II. Meşrutiyet ile de kadınlar, özgürleşmeye ve bireysel olmaya başlamışlardır. Kadın hareketleri geleneklere, eşitsizliğe ve kısıtlamalara karşı bir mücadele başlatmıştır (Selvi, 2019, s. 65).

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından 23 Nisan 1920'de TBMM kurulmuştur. TBMM'de kadın haklarının, sorunlarının üzerinde durmuştur, en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Parlamento'nun kabul ettiği 1921 Anayasasında, eşitlik ile ilgili hükümlere yer verilmemiştir (Selvi, 2019, s. 68). Ancak aynı yıl, Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Derneği, kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olması gerektiğini derneğin amaçları arasına eklemiştir (Gül & Altındal, 2015, s. 55). 16 Haziran 1923'te Başkanlığını Nezihe Muhittin'in yaptığı "Kadınlar Halk Fırkası" kurulmuştur. Fırka her ne kadar siyasi görünümde olsa da amacı eğitim ve sosyal sorunlara değinmektir. Ancak Fırkanın genel sekreteri Şükufe Nihal'in de belirttiği gibi siyasi hak kazanma hedefi de taşımaktadır. Ancak günün sonunda fırkaya resmi izin verilmez. 1924 yılında kurulan "Türk Kadınlar Birliği" ile aynı çalışmalar sürdürülmeye çalışılır (Kaya G. , 2020, s. 23,24).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş, toplumsal bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Aynı yıl, Mecliste "Milletvekili Seçim Kanunu" görüşülmüş, kadınların da siyasal hakları gündeme gelmiştir. Ancak, Meclis içerisinde birçok tartışma olmuş ve çoğunluk kısım kadınlara böyle bir siyasal hak tanınmasını doğru bulmamış, kadınların oy hakkı elde etmesi yine engellenmiştir. 1924 Anayasası sisteminde seçilmiş milletvekilleri meclise girmektedir. Milletvekili olma şartları ise erkek olmak ve 18 yaşını doldurmuş olmaktır. Görüyoruz ki, 1923 yılında kadınlara siyasal haklar verilmemesi tartışması 1924 Anayasası'na da yansımıştır (Konan, 2011, s. 166).

1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'na dayanan Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi, Türk kadınına yeni medeni haklar kazandırmış, diğer haklarının da önünü açmıştır (Demir Z. , 2002, s. 79). 1927 yılında İstanbul'da Türk Kadınlar Birliği tarafından bir kongre hazırlanmış ve bu kongrede kadınların eşit oy hakkına sahip

oldukları belirtilmiştir. Ancak dernek yöneticileri bu hak taleplerinden dolayı görevlerinden alınmışlardır. Bu yüzden 1927 seçimlerine katılamayan Türk kadınları ancak 1930 Belediye Yasası sayesinde yerel seçimlerinde oy kullanma ve seçilme hakkı bulabilmişlerdir (Marduç, 2015, s. 69).

1580 sayılı Belediye Kanunu 5 Nisan 1930 yılında kabul edilip, yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilerek kısmi de olsa uzun süredir hak ettiği haklar tanınmıştır (Güneş, 2010, s. 173). 1933 yılında ise Köy Kanunu'nun 20. ve 25. maddelerinde değişiklik yapılmış ve kadınlara köyde muhtar ve ihtiyar kuruluna seçme-seçilme hakkı verilmiştir. Bu seçimlerde de Gül Hanım Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olmuştur (Konan, 2011, s. 167). Bu değişiklikleri takiben aydın kadınlar çeşitli eylemler ve konferanslar yapmaya devam etmişlerdir. 1934 yılında Ankara'da yaptıkları konferanstan sonra Meclise yürüyüp gösteri yapmışlardır. Kadınların Mecliste temsil edilme hakkı istedikleri Atatürk'e iletilmiştir ve Atatürk haklı olduklarını belirtmiş, kanun tasarısı için emir vermiştir (Yüceer, 2008, s. 142).

1924 Anayasası'nın 10 ve 11. Maddelerinde 5 Aralık 1934 tarihinde genel seçimler hakkında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklere göre, 30 yaşını bitiren kadın ve erkek her Türk vatandaş milletvekili seçilebilecek, 22 yaşını dolduran kadın ve erkek her Türk vatandaş milletvekili seçebilecektir (Konan, 2011, s. 168). Yapılan Anayasa değişikliğinden sonra 18 Türk Kadını, 1935'te yapılan ilk genel seçimlerde %4,5 oranında TBMM'ye girebilmiştir. Bu kadınlar, iyi eğitilmiş, yüksek kültürlü, Kurtuluş Savaşında aktif rol alan kişilerdi (Selvi, 2019, s. 71).

Tek parti dönemi olan 1935-1946 yılları arasında kadın milletvekili sayısı; 1935 yılında 18, 1939'da 15, 1943'te 16, 1946'da ise 9'dur. 1946 yılında çok partili sisteme geçilmesiyle kadın milletvekili sayısının düşmesinin nedeni rekabet ortamıdır. Daha önceden demokratikleşme adına atılan adımlarla kadın milletvekillerinin seçilmesi bu dönemde her parti arasında rekabet olmasıyla artış hızını kaybetmiştir (Örtlek & Tekelioğlu, 2013, s. 281). 1946-1950 arası 9, 1950-1954 arası 3, 1954-1957 arası 4, 1957-1960 arası ise 8 kadın milletvekili olarak meclise girebilmiştir. Çok partili sisteme geçiş ile birlikte kadınlarda, meclislerde tartıştıkları meseleler anlamında büyük değişimler olmuştur. Daha önce sadece kadın sorunlarıyla ilgilenen kadın milletvekilleri özellikle de 1960 darbesinden sonra, artık tüm milletin milletvekili olduklarını belirtip, diğer meseleleri de ele almışlardır. Kadın sorunları ile beraber ekonomi, dış politika sorunlarıyla da ilgilenmişlerdir (Ak H. Ş., 2021, s. 84).

Şirin Tekeli'ye göre, 1935-1975 arasında aktif bir kadın hareketinden söz edilemez (Tekeli, On Maddede Türkiye'de Kadın Hareketi, 2004). Kadın hareketi 1980'lerde önceki yıllara göre daha radikaldir. Bunun altında yatan neden ise, 1980 yılında yapılan darbenin yeni değer ve ideolojilerin ortaya çıkmasına sebep olmasıdır. Halk içerisinde demokrasi ve özgürlük arayan kişi sayısı artmıştır. Sivil toplum yok edilse de daha güçlü bir şekilde oluşmaya başlamıştır. Bu yılların ilk feminist temsilcileri önceki yıllardan gelen, sol hareketinden olan kadınlardır. Bu dönemdeki iletişim ve eğitim olanakları konunun medyaya taşınmasına, kadınların seslerini daha kapsamlı şekilde duyurmalarına olanak sağlamıştır. Ülkenin dört bir köşesine bu fikirler dağılmıştır. Dönemin romanları, sinemaları kadınlardaki feminizm bilincinin

artmasına yardımcı olmuştur. 1985 yılında ise feminist gruplar savundukları düşünceler yönünden birbirlerinden ayrıışmışlardır (Ak H. Ş., 2021, s. 88).

1990'lı yıllar kadın hareketlerini kurumsal yapıda devam ettirmeye çalıştığı bir dönemdir. Bu kurumlara örnek olarak 1996'da kurulup, her alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını amaçlayan Uçan Süpürge Vakfı'ndan ve 1997'de kurulup siyasette eşit temsilin sağlanmasını amaçlayan Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER)'den söz edilebilir (KADER: ka-der.org.tr). Bu dönem aynı zamanda üçüncü dalga feminizm dönemine denk gelmektedir. Her kadının farklı bir baskı ve ezilmişlik probleminin olduğu bu dönemde, bu problemlerin ortak noktalarını bulup, siyaset yapmak gerektiğine inanılmaktaydı (Taş, 2016, s. 172). 1991 yılında Lale Aytaman Muğla, ilk kadın vali olmuş, 1992 yılında üç kadın ilk kez kaymakamlığa atanmıştır (Deniz, 2007, s. 6) Tansu Çiller, 1993 yılında ilk kadın başbakan olmuştur. Bugün de dahil olmak üzere ilk ve tek kadın başbakan olma özelliğini taşımaktadır (Hancı, 2020, s. 67). Ayrıca 1996 yılında Meral Akşener İçişleri Bakanı, Tansu Çiller İçişleri Bakanı, İmren Aykut ise Çevre Bakanı oldu (Deniz, 2007, s. 6).

2000'lerde ki kadın bakanlardan bahsedecek olursak; 2002'de, Aysel Çelikel Adalet Bakanı, Güldal Akşit Turizm Bakanı olmuştur, 2009'da Nimet Baş Milli Eğitim Bakanı olmuştur. 2011'de Fatma Şahin, 2014'de Ayşenur İslam, 2015'de Ayşen Gürcan ve Sema Ramazanoğlu, 2016'da Fatma Betül Sayan Kaya, 2018'de Zehra Zümrüt Selçuk Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı olmuştur. 2015'de Beril Dedeoğlu Avrupa Birliği Bakanı, Fatma Güldemet Sarı Çevre ve Şehircilik Bakanı olmuştur. 2017'de Jülide Sarieroğlu Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olmuştur. 2018'de Ruhsar Pekcan Ticaret Bakanı olmuştur (Vikipedi). 2021'de Derya Yanık Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı olmuştur (<https://www.tccb.gov.tr/kabine/>).

2000'lerden sonra önemli siyasal partiler kadınların temsili konusunda farklı tutumlar sergilemiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, "1950'li yıllardan beri kadın kolları teşkilatına sahiptir ve kadın kolları teşkilatlanmasını uygulamaya koyan ilk partidir. Aynı zamanda Türkiye'deki siyasal partiler içinde yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen cinsiyet kotası uygulayan ilk partidir" (Hancı, 2020, s. 76-77). Partinin amaçları arasında cinsiyet eşitliğini korumak vardır. CHP tüzüğü'nün 56. Maddesine göre kadınlar için %33 kotası vardır. Ancak 2018 seçimlerine göre gösterilen kadın aday oranı %22, 67 olsa da seçilen oran %12,77'dir. Bu durumda, yapılmak istenenin uygulamada yer almamış olmadığını görüyoruz (Hancı, 2020, s. 77).

Adalet Kalkınma Partisi'nin, CHP'de olduğu gibi parti tüzüğü'nde cinsiyet eşitliği adına bir maddesi bulunmamaktadır. Ancak bunun yanı sıra, kadınların kamusal alan ve siyasette aktif rol alması için özendirileceğinden, kadınlarla ilgili örgütlere destek sağlanacağından, kadına şiddet, eğitim ve sosyal güvence konuları için iyileştirmeler yapılacağından bahsedilmiştir. AKP'de 2018 seçimlerinde kadın aday oranı %21 iken seçilen kadın oranı %18,21'dir. Yani burada da istenenin uygulamada yer almamış olduğunu görüyoruz (Hancı, 2020, s. 77).

Milliyetçi Hareket Partisi'nin de parti tüzüğü'nde cinsiyet eşitliği adına bir maddesi bulunmamaktadır. "Sosyal Hedef ve Politikalar" ve "Aile, Kadın ve Çocuk" başlıkları

ile parti programında kadın konusuna değinilmiştir. MHP Kadın Kolları Yönetmeliği'nde kadınların meclisteki temsil oranının nüfus oranına göre gerçekleşmesi amaç edinilmiştir. MHP'de de 2018 milletvekili seçimlerinde kadın aday oranı %12,67 olarak belirlenmiş, seçilen kadın oranı ise %8,16 olmuştur (Hancı, 2020, s. 78; Aldemir, 2018, s. 57).

İYİ Parti'nin tüzüğünde %25 cinsiyet kotası uygulanacağı ancak yeterli aday olmadığı zaman cinsiyet kotasına uyulmayacağı belirtilmiştir. İYİ Parti'nin programında eşit temsilin teminatı verilmiştir. Bunlara rağmen 2018 milletvekili seçimlerinde kadın adaylar için oran %26,5 olarak belirlenmiş, %7,69 oranında kadın seçilmiştir (Hancı, 2020, s. 78).

Halkların Demokratik Partisi'nin tüzüğünde tüm alanlarda cinsiyet eşitsizliği ile mücadele edeceği amacı yer almaktadır. Aynı zamanda kadınlara psikolojik ve fiziksel şiddet uygulayanların partiden atılacağını belirtmiştir. HDP'nin 2018 milletvekili seçimlerinde belirlediği kadın aday oranı %38,17'dir. Seçilen erkek adaylardan ikisinin milletvekilliğinin düşmesi ile seçilen kadın milletvekili oranı %40 olmuştur (Hancı, 2020, s. 79).

5. Türkiye'de Kadınlar için Çalışma Hayatı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinin, herkesin yasa önünde ırk, cinsiyet, dil, renk, felsefi inanç, siyasi düşünce, din, mezhep ya da bu türden başkaca bir sebeple ayrıma tabi olmadan eşit olduğunu düzenleyen birinci fıkrası ile; Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu; Devletin ise bu eşitliği hayata geçirmekle yükümlü olduğunu düzenleyen 2. fıkrası (Yılmaz ve Çetinel, 2019, s. 979) birlikte düşünüldüğünde; cinsiyete yönelik ayrımcılığın yasaklanmasının da; diğer ayrımcılık tiplerindeki yasak gibi Anayasal garanti altında olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca Devletin kadın-erkek eşitliğini hayata geçirmekle yükümlü olmasının yanında, aynı maddede geçen, hiçbir sınıfa, zümreye, aileye ya da kişiye ayrıcalık tanınmayacağı hükmü de genel bir kural olsa da; cinsiyet ayrımcılığını da yasaklamaktadır. Dolayısıyla bu anayasal hüküm, hem ayrımcılık yasağını; hem de daha genel bir tanımlama olan eşit davranma borcunu düzenlemektedir (Ünlü, 2010, s. 249). Cumhuriyetin erken dönemlerinden itibaren, kadınların çalışma hayatındaki rolü İş Kanunları ile de düzenlenmiştir (Ak H.Ş., 2016, s. 58) Yürürlükteki İş Kanunu bu Anayasal kuralı bu hususta tamamlayan yasal düzenleme temeli ise İş Kanunu'nun 5. maddesinde düzenlenen eşit davranma ilkesidir (Yenisey, 2010, s. 64). Başka bir ifadeyle, Anayasadaki ayrımcılık yasağı ve bu konuda devletin gerekli tedbirleri alması görevi, yasa koyucu tarafından İş Kanunu'nun 5. maddesi tarafından iş hayatı açısından tamamlanmakta ve somutlaştırılmaktadır. Buna göre, işin niteliği ve biyolojik faktörler çok açıkça zorunlu kılmadıkça, bir iş ilişkisinin kurulması, şartları ya da sonlandırılması için cinsiyet dayanağına bağlı hiçbir işlem yapılamaz (Ünlü, 2010, s. 251).

Çalışma hayatında cinsel ayrımcılık yasağının yasalarla güvence altına alınması yanında, aslında bu yasal/anayasal güvencenin felsefi temelleri sayılabilecek unsurları da vardır. Örneğin John Stuart Mill'in düşüncesinde bu durum, 'toplumsal fayda' ekseninde ele alınmaktadır. Bu çerçevede, talep edilen temel husus,

kadınlara ayrıcalık tanınmasından çok erkeklere tanınan ayrıcalığın kaldırılmasıdır. Bir uygarlığın gelişmişlik düzeyini belirleyen temel etken, kadınların toplumsal hayatta üstlendikleri rolün oranıdır. Bu durum sadece kadınların mutluluğu ya da kendini gerçekleştirme potansiyelinin önünün açılması için değil; toplumun bütününün faydası için gereklidir. Çünkü bir cinsiyeti bir meslek için ön-koşul olarak ele almak; diğer cinsiyet ya da cinsel kimlik veya yönelimleri bu mesleği yapmaktan yasaklamak; o mesleği yapacak potansiyel nitelikli insan sayısını düşürmektedir (Mill, 2017, s. 15). Dolayısıyla bu durum toplumun geneli için dezavantajlı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

5.1. Türkiye’de Çalışma Hayatının Kadın İçin Tarihsel Gelişimi

Kadının çalışma hayatındaki konumu dönemsel olarak değişmektedir. Göçebelik döneminde her alanda aktif olan kadın, yerleşik hayata geçtiğinde pasifleşmiştir. Osmanlı Dönemi’nde kadın, ailenin geçimine evden katkı sağlamaktadır. Dokumacılık, kadın işgücünden en fazla yararlanan sanayi koludur. 1860’larda Bursa İpek Fabrikalarında ve İzmir’de müslüman kadınların çalıştığı görülmektedir (Ekmekçi, 2004, s. 29,30).

Mecelle, Osmanlı Dönemi’nde iş ilişkilerini düzenleyen yasadır ve 1869 yılında yürürlüğe girmiştir. 562. Maddesinde “icare-i adem” (adam-insan kirası) sözleşmesi yer almaktadır. Mecelle’de, erkeklerin hizmet karşılığında kira almasına yönelik bir düzenleme olduğunu görüyoruz. Mecelle’de kadınlar için hizmet kirası olarak adlandırılan tek şey “süt ana”lıktır (Altan, 1980, s. 52).

Tanzimat Döneminde, kadın eğitim ve öğretimi önem kazanmıştır. İlk defa bu dönemde mesleki eğitim veren okullar açılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi’ndeki savaşlar, ekonomik bunalıma yol açmıştır ve bu da kadına ekonomik yaşamda alan açmıştır. Ayrıca, alan açan olayların başında I. Dünya savaşı ve Kurtuluş Savaşı da gelmektedir. Savaşa katılan erkeklerden boşalan iş alanlarına kadınlar katılmıştır. Kadınlar bu sebeple devlet dairelerine dahi alınmıştır. Yine bu savaş döneminden kaynaklı, kadınları kapsayan zorunlu hizmet yasası yayınlanmıştır. Bunların yanı sıra kadınlar, postahaneye, orduya ve hastanelere de girme fırsatı bulmuşlardır (Ekmekçi, 2004, s. 30).

Cumhuriyet Döneminde, 1924’de çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve 1926’da çıkarılan Türk Medeni Kanunu, eğitimi tek bir çatı altında toplamış ve kadın istihdamının önünü açmıştır (Ak A. , 2019, s. 42). 1930 Belediye Kanunu ile 1934 Millet Meclisi seçme-seçilme hakkı kadın istihdamının önünü siyasal alanda büyük ölçüde açmıştır (Altan, 1980, s. 66). 1593 sayılı, 24 Nisan 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanun ile çocuk ve kadın işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen koruyucu hükümler getirilmiştir. 3008 sayılı “İş Kanunu” 1936 ‘da kabul edilmiştir. Fakat, bu kanunda ücret eşitliği ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Çalışma Örgütü’nün 45 numaralı sözleşmesi 1937’de imzalanmıştır. Bu sözleşme de "Kadınların Maden Ocaklarında ve Yer Altında Çalıştırılmaması" yer almıştır (Ekmekçi, 2004, s. 33). “İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu”, Türkiye’de yürürlüğe

giren ilk sigorta kanunu olmuştur ve 1945 yılında kabul edilmiştir. Bu sayede annelik durumu söz konusu olan işçilere ilk kez sosyal güvence sağlanmıştır (Altan, 1980, s. 70).

Kadınlar, Türkiye’de 1950’lerden itibaren öncelikli olarak hizmet sektöründe aktif olmuşlardır. Bu süreç dünyada da aynı şekilde ilerlemiş, kadınlara önce hizmet sektöründe yer vermişlerdir (Ak A. , 2019, s. 42). 1961 Anayasası, kadın işçilerin korunmasına yönelik kanunların gelişmesini sağlamıştır (Aydın O. , 1999, s. 76).

1970’li yıllar içerisinde de kadınlar turizmciilik, eğitmenlik, garsonluk, tezgahçılık, işportacılık gibi daha önce erkek işi olarak adlandırılan alanlarda çalışmaya başlamışlardır. Kadın sorunları ulusal boyutlara taşınmıştır (Ak A. , 2019, s. 43). 25 Ağustos 1971 tarihinde ise kadın işçileri koruyan hükümler içeren 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe girmiştir (Ekmekçi, 2004, s. 34). Bu İş Kanunu’na göre, evlenen kadına tazminatlı çıkış hakkı verilmesi, evli kadınların eşinden izin alarak bir işte çalışabilmesi gibi hakları belirten maddelerin, kadını iş yaşamının dışına ittiği ve onlara anne ve eş rolü biçerek ev içine mecbur bıraktığı görülür. Aslında bu kanunlarla kadının yerinin aile içi olduğu yasalarla meşrulaştırılır (Bitmez, 2019, s. 66,67).

1980’lerde eğitim ve ekonomik düzeyi düşük kadınlar ev ve işte aynı anda başarılı olunamayacağını düşünüp ev hayatını tercih ederken, eğitim ve ekonomik düzeyi yüksek kadınlar yaşamlarını kolaylaştıracak koşullar yaratmayı tercih etmiştir. Örneğin hazır yemek tüketimi, makinalaşma ya da ücretli ev işçisi çalıştırma gibi tercihlerde bulunmuşlardır (Mardin, 2000, s. 137). Ayrıca bu dönemde kadınlar, Türk Medeni Kanunu’nda erkeği evin reisi, kadını ise onun yardımcısı olarak tanımlayan eşitsizliğe karşı ezilmiş hissetmektedir. Yeni kadın hareketi, dayatılan bu rolleri sorgulamaya ve itiraz etmeye başlamışlardır. 1980 askeri darbesinden ve ekonomik krizden itibaren 2008 yılına kadar olan dönemde kadınların işgücü katılım oranı oldukça azalmıştır. Önceden köyde tarım işçisi olan kadının şehre gelip ev hayatına çekilmek zorunda kalması, şehirli kadınların da işe alınırken karşılaştıkları cinsiyet ayrımcılığı bu krizde öncelikle kadınların olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur (Ak A. , 2019, s. 43).

Birleşmiş Milletler tarafından 1979’da düzenlenen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1985 yılında Türkiye’de kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak ise 1987’de Devlet Planlama Teşkilatı’na bağlı “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” kurulmuştur. 1989 yılında ise Çalışma Bakanlığı’na bağlı bir “kadın birimi” ve de İstanbul Üniversitesi’ne bağlı bir “Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi” kurulmuştur. 1990 yılında en önemli adımlardan biri atılarak kadına karşı ayrımcılığı önlemek amacıyla taşıyan Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur (Bitmez, 2019, s. 67).

1990’larda, Medeni Kanun’da yapılan değişiklikle 159. Madde yani kadının bir işe girebilmesi için kocasının iznini almasını gerektiren madde, Anayasa Mahkemesi tarafından kaldırılmıştır. 1993 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti ve Dünya Bankası arasında “İstihdam ve Eğitim Projesi” imzalanmıştır. Bu projenin alt bileşeni olan “Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi”nde kadınların ekonomik sektörlerin tümünde daha iyi iş olanaklarına erişebilmesi hedeflenmiştir (Ak A. , 2019, s. 44).

1 Ocak 2002’de Yeni Medeni Kanun yürürlüğe girmiştir. Böylece, Anayasa’da kadın ile erkeği eşit hakka sahip olduğu resmiyet kazanmıştır. Bu kanunda “aile reisi kocadır” ibaresi yerine “evlilik birliğini eşler beraber yönetirler” ibaresi gelmiştir (Türk Medeni Kanunu, 2001). 2004 yılından itibaren özellikle kadınlara, “Şartlı Nakit Transferi” gibi yoksulluğu azaltmayı amaçlayan destekler sunulmuştur. Bu dönemde istihdam alanlarına yönelik politikalardan çok yardım amaçlı sosyal politikalardan bahsedilmektedir (Bitmez, 2019, s. 68). “Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında uygulanmaya başlayan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi”yle kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinde önemli bir adım atılmıştır. Bu proje çerçevesinde 2008-2013arası döneminde uygulanmak üzere “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı”hazırlanmıştır” (Ak A. , 2019, s. 44).

2009 yılında, cinsiyet ayrımcılığı ve kadın-erkek eşitliğinin bozulması ile ilgili şikayetleri incelemekle yükümlü olan “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur. 2010 yılında ise “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” genelgesi Başbakanlık tarafından yayınlanmıştır (Ak A. , 2019, s. 45). 2013 yılında kadın milletvekillerinin başörtüsü ile TBMM’ye girmesinin önündeki yasal engeller kaldırılmıştır. 2014’de ise işyerinde cinsel taciz kavramı getirilmiş olup bu suçun nitelikli halleri belirlenmiştir (Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, 2023). 2015’de çalışan kadına yönelik sosyal yardım bağlamında, çocuğu olan ve çalışan kadına maddi yardımda bulunulmuştur. Bu yardımı talep eden çalışan anneler, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlükleri” ne başvuru yapabilmektedirler. Ancak doğum yardımları 2015’den beri enflasyon göre değerlendirilmemekte, sabit kalmaktadır (Bitmez, 2019, s. 69). 2016’da kadın çalışanlar ve ebeveynlerin özlük hakları için düzenlemeler yapılmış, yarı-tam zamanlı çalışma, ücretli-ücretsiz izinler gibi kolaylıklar sağlanmıştır. 2018’de işverenin, çalışan kadının her çocuğu için aylık brüt asgari tutarının %50’sini doğrudan kreş ve bakımevlerine yapması durumunda gelir vergisinden istinası sağlanmıştır (Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, 2023).

“Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2033) ve Eylem Planları (2017-2019) ile ilgili 04/07/2017 tarihli ve 2017/22 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile kadın işgücüne katılma oranı 2023 hedefi %35’ten %41’e çıkarılarak güncellenmiştir” (Ak A. , 2019, s. 45).

5.2. Türkiye’de Kadın İşgücünü Etkileyen Temel Faktörler

Kadınların işgücünü etkileyen temel faktör ve problemler üç noktada ele alınabilir. Bunlar; eğitim faktörü, kayıt dışı istihdam faktörü ve medeni durum faktörüdür:

5.2.1. Eğitim Faktörü

Bireyin sosyalleşme süreci için, eğitim çok önemli bir faktördür. Kadınların eğitim düzeyi, ev dışı çalışma isteğini oluşturan ve iş gücü katılım oranını arttıran en önemli etkenlerden birisidir. Kadınlar için eğitimi en çok engelleyen etkenler ise coğrafi,

sosyal ve ekonomik etkenlerdir. Bu ve benzeri etkenler yüzünden eğitimden yararlanamayan kadınların, toplumsal yaşamdan tam olarak yararlanamadığını söyleyebiliriz. Özellikle de kırsal bölgelerde yaşayan kadınlara eğitim fırsatı verilmesi, kadınların toplumsal ve iş hayatına katılabilmeleri ve başarılı olabilmeleri için çok önemlidir (Çakır, 2008, s. 30; Aksoy, Felek, Yayla, & Çeviş, 2019, s. 151; Ekmekçi, 2004, s. 67).

Ülkemizde, eğitim ve işgücü katılım oranı arasında pozitif bir artış söz konusudur. İstihdam oranı, eğitim seviyesi arttıkça yükselmektedir. Yapılan araştırmalar da işgücü katılım oranı ve eğitim seviyesi arasında belirgin bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Eğitim seviyesinin yüksek olması, kadınlarda erkeklere nazaran daha önemlidir (Kaya M., 2006; Çakır, 2008, s. 31). Kadınların istihdam olanaklarından faydalanabilmeleri, istihdam içerisinde gelir ve statülerini yükseltebilmeleri için eğitim oldukça önemlidir. Uluslararası araştırmalar, kadınların eğitimindeki bir yıllık artışın, aynı işyerinde kalma süresini üç yıl arttırdığını tahmin etmişlerdir (Ak A. , 2019, s. 61). Kadınların eğitim olanağının artırılması hem daha bilinçli çocuklar yetiştireceği için hem de daha az çocuk yapıp nüfus artış hızı denetimine katkıda bulunacağı için, uzun vadeli ülke ekonomisi için oldukça önemli ve faydalıdır (Berber & Eser, 2008, s. 14).

2021 yılı TÜİK verilerine göre, öğrenim seviyelerine göre işgücü katılım oranları; okuryazar olmayan kadın %19,7, ilkokul mezunu kadın %32, lise dengi mesleki okul mezunu kadın %40, yüksek öğretim mezunu kadın %69,tür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023).

5.2.2. Kayıt Dışı İstihdam Faktörü

İstihdam faaliyetlerinin resmi belgelere dayandırılmaması olarak adlandırabileceğimiz kayıt dışı istihdamın cinsiyet dağılımında kadın oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunu belirleyen etkenler arasında, kadınların daha çok evde çalıştıkları tekstil ve tarım sektörlerini örnek verebiliriz (Türkan, 2005, s. 29,30).

Ekonomik kriz ile mücadele eden ailelerde özellikle eğitimsiz olanlar kadınlar, ev içine ek gelir sağlama amacıyla kayıtdışı istihdama yönelebilir. Erkeğin yerine ucuz işgücüne kadının uygun görülmesi, ailesinin dışarıda çalışmasına izin vermemesi, ev içi sorumluluklar gibi durumlarda kayıtdışı çalışan kadınlar aynı zamanda sosyal güvenceden ve işlerinde yükselme imkanından yoksun kalmaktadır (Gündoğdu, 2018, s. 48,49).

5.2.3. Medeni Durum Faktörü

Kadınların işgücü katılım oranı ile medeni durumu arasında bir bağ bulunmaktadır. Kadınların işten ayrılma nedenleri araştırıldığında genellikle evlilik ve nişan gerekçeleriyle karşılaşılmaktadır (Bildirici & Anafarta, 2001). Boşanmış kadınların evli, bekar, eşi vefat etmiş kişilerden daha fazla işgücü katılım oranının bulunmasının sebeplerinden birisi de eski eşlerinden yeterli nafaka alamamalarıdır (Özer & Biçerli, 2003, s. 70).

Kadınlar, iş hayatındaki ve ev içindeki sorumluluklarını uyumla yürütmek isterken karşılaştıkları ailevi ve cinsiyet eşitsizliği problemleri sebebiyle iş hayatına karşı geri planda durmaktadır. Kadınlara, geleneksel aile yapısına göre anne ve eş görevleri yüklenmektedir. Bu sorumluluklar, maddi imkanı olmayan kadınlar için iyice zorlaşmakta, evlerini bırakıp iş hayatına atılamamaktadırlar (Gündoğdu, 2018, s. 46).

6. Sonuç

Ataerkil iktidar örgütlenmeleri, antik dönemde, feodal dönemde ve biçim değiştirerek modern dönemde varlığını korumuştur. Bu bağlamda iktidarın erkek egemen olması ve bunun toplumsal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurması; Feminist hareketlerin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Hegemonik olarak ortaya çıkan ve cinsiyete dayalı tahakkümün dayanağı, temelde cinsiyete bağlı fiziksel güç farklılığı ve buna dayalı olarak doğal kabul edilen ayrımdır. Felsefi düzlemde hareket edildiğinde doğal, makul ve meşru görünen gerçeklik esasen alışılan gerçeklik olduğu için itaat görüyor olabilir. Buna kadın erkek arasındaki hegemonya ilişkisinde olduğu gibi, moderniteyle yıkılan (en azından aşınan) köleliğe dayalı toplumsal yapılarda, mutlakiyetçi ve aristokratik rejimlerde de rastlanmaktadır. Ne var ki, kadın-erkek arasındaki tahakküm ilişkisi, diğer tüm toplumsal ayrışmalardan daha güçlü kabul edilebilir. Bunun temel sebebi, sözü edilen çatışmada kadının hem yakın çevresiyle olan ilişkilerinde hem de eğitimden ahlaka tüm toplumsal unsurların onun erkek karşısındaki dezavantajlı pozisyonunu sürekli yeniden üretmesidir. Cinsel tahakkümü doğuran bu kategorik pozisyon, aile kurumu içerisinde de, toplumdaki durumu besleyen ve büyüten kimliğe dayalı bir katmanlaşmayı beraberinde getirmektedir. Buna göre, aile içindeki rol dağılımda erkeğe "öz-denetim, öz-irade ve cevallik" unsurlarına bağlı bir görev tanımlaması ortaya çıkarken; kadına ise "teslimiyet, öz-feragat ve uysallık" düşmektedir. Genel olarak kadın, ataerkil bir toplumsal yapıda tahakküm ilişkisi içerisindeki sömürülen pozisyonunu kabul etmekte ya da tüm bu toplumsal kuralların baskısıyla tarihsellik içerisinde çok uzun dönemler kabul etmek zorunda kalmaktadır. Feminizmin ve örgütlü kadın hareketlerinin dayanak noktası, bu tahakkümü ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de feminist hareket, cinsiyete dayalı tahakkümü ortadan kaldırmaya yönelik olarak örgütlenme yolunu seçmiştir. Osmanlı döneminde, özellikle Batılılaşma süreciyle birlikte ortaya çıkan kadın örgütleri, siyasal katılım ve çalışma hayatındaki kadın rolü üzerine mücadele etmiştir. Çeşitli örnekleri görülen bu örgütlerin, sosyal, ekonomik ve politik sonuçlar aldığı söylenebilir. Ne var ki, gerek temsil anlamında gerekse çalışma hayatında kadının rolü hususunda tam bir eşitlikten söz etmek olanaklı değildir. Hem kadın-erkek eşitsizliği bağlamında, hem de cinsel kimlik ve yönelimlerin temel hakları bağlamında Türkiye’de problemler devam etmektedir. Kadınların çalışma hayatındaki rolü için temel problem hala kayıt dışı istihdam ve eşitsiz ücret/sosyal

haklar uygulamalarıdır. Politik alandaki temel problem ise cinsiyetler arası eşitsiz temsil uygulamalarıdır.

Kadınların örgütlü yapıları aracılığıyla Feminist hareketler çoklukla iş hayatındaki ve politik alandaki eşitsiz uygulamalarla mücadele etmektedir. Bunun dışında kadın hareketinin ve örgütlerinin mücadele ettiği şiddet, cinayetler gibi yaşamsal tehdit ve tehlikeler bulunmaktadır. İfade edildiği gibi bunlar doğrudan bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, Türkiye’de kadın hareketinin mücadele ettiği alanların başında gelmektedir.

Kaynaklar

- Ak, A. (2019). Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Engeller ve Çözüm Önerileri, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ak, H.Ş. (2021). Toplumsal Cinsiyet Kıskaçında Siyaset: Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımı, Orion Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- Ak, H.Ş. (2016). Osmanlı ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kadın Hareketleri, *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Sciences*, 18 (2016) 46-63
- Ak, H.Ş. (2019). Türk Siyasetinde Kadın Temsili: 24 Haziran 2018 Seçimleri İncelemesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 34 (2019) 362-376
- Aksoy, N., Felek, Ş., Yayla, N., Çevis, İ. (2019). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Etkileyen Faktörler, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3): 146-163.
- Aldemir, C. ve Budak, C. (2018). Cam Tavanı Kırma: Parlamentoda Cinsiyet Rotası, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 16(61): 37-64.
- Altan, Ö. (1980) Kadın İşçiler ve Türkiye’de Kadın İşçilerin 1475 Sayılı İş Kanunu ile Korunması, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir.
- Arat, Y. (1998). Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Rollerini 1934-1980, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 249-266.
- Ateş, N. (2009). Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927), Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını, İstanbul.
- Ayata, A. (1998). Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 1.Baskı, İstanbul, 237-248.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın, *Current Research in Social Sciences*, 1(3): 84-96.
- Aydın, M. (1999) Yasal Açısından Kadın İşgücü, Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I-II, TİSK Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Berber, M. ve Eser, B. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2): 1-16.
- Berktaş, F. (2007). Doğu ile Batı’nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt:3 Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 275-285.
- Bildirici, M. ve Anafarta, N. (2001). Türkiye’de Kadın Emegi Üzerine Bir Çalışma, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 16(179): 53-71.

Bitmez, M. (2019). İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye’de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (4): 53-80.

Börü, Ş. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ve Türkiye’nin Konumu, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 43-63.

Çadır, M. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.

Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(3): 79-99.

Çaha, Ö. (1996). Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Vadi Yayınları, 1.Baskı, Ankara.

Çakır, Ö. (2015). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31): 25-47.

Çakır, S. (2012). Feminizm, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 413-475.

Çimen, L. (2008). Türk Töresinde Kadın ve Aile, IQ Kültür Sanat Yayınevi, 1.Baskı, İstanbul.

Demir, N. (1999). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2): 107-115.

Demir, Z. (2002). Siyasal Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadınların Tutumu, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Demir, Z. (2015). Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler, *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 35-47.

Deniz, Ş. (2007). Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili, *Journal of Management and Economics Research*, 5(7): 2-16.

Döğüş, S. (2015). Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum’a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasal ve Sosyal Mevkii, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1): 127-150.

Ecevit, Y. (1995). Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 117-128.

Ediz, Z. (1994). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri Kadın Hakları Açısından Bir İnceleme (1923-1993), T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İnkileri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ekmekçi, Y. (2004). Türkiye’de Kadın İşgücünün Gelişimi ve Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Engeller, T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Ersoy, Y. S. ve Çetinel, E. (2019). İş İlanlarında Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkiye’de İnşaat Mühendisliği İlanları Üzerine Bir Araştırma, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18): 975-990.

Gökalp, Z. (2014). Türkçülüğün Esasları, Ötüken Neşriyat Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Göksel, B. (1998). Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14(41): 406-416.

Gül, S. S. ve Altındal, Y. (2015). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9(19): 51-71.

Gündoğdu, A. (2018). Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Türkiye Uygulaması, T.C. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma İktisadi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20): 171-190.

Hancı, H. A. (2020). Türkiye’de Kadınların Siyasete Katılımı ve Temsili: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hesse-Biber, S. (2002). Feminism and interdisciplinarity. In J. DiGeorgio-Lutz (Ed). *Women in higher education*. Westport, CT: Praeger, 57-66.

Hesse-Biber, S.N., Leavy, P., ve Yaiser, M.L. (2004). Feminist approaches to research as a process: Reconceptualizing epistemology, methodology, and method. In S.N. Heese-Biber & M.L. Yaiser (Ed). *Feminist perspectives on social research*, Oxford University Yayınları: 3-26, New York.

Heywood, A. (2013). Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, Çev. Şeyma Akın, 5.Baskı, Ankara.

Lay, K. ve Daley, J.G. (2007). A Critique of Feminist Theory, *Advances in Social Work*, 8(1) 49-61.

KADEM. Kadın ve Demokrasi Derneği. “Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler, <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/> erişim tarihi 2 Mart 2023.

KADER. Vizyon Misyon ve Değerimiz, <https://ka-der.org.tr/vizyon-misyon-ve-degerlerimiz/> erişim 28 Şubat 2023.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Kadın Meclisleri. <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/hakkimizda> erişim tarihi 2 Mart 2023.

Kapani, M. (1999). *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 11. Basım, Ankara.

Kavuncu, M. (1999). *Osmanlılarda Aile ve Kadın, Dini Araştırmalar*, 1(4): 143-168.

Kaya, G. (2020). *Kadın Derneklerinin Kadın Siyasal Yaşama Etkisi; KA-DER Örneği*, İksad Yayınevi, Ankara.

Kaya, M. Türkiye'nin İstihdam, İşgücü, İşsizlik Değerlendirmesi, <https://sendika.org/2006/06/turkiyenin-istihdam-igucu-issizlik-degerlendirmesi-muammer-kaya-8181/> erişim tarihi 2 Mart 2023.

Kaymaz, İ. Ş. (2010). *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 12(46): 333-366.

Kolmar, W.K., & Bartkowski, F. (2000). *Feminist theory: A reader*. Mt. View, CA: Mayfield Yayınevi.

Kılıç, Z. (1998). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 550-590

Kışlalı, A. T. (2003). *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, İmge Kitabevi, Ankara.

Kolay, H. (2015). *Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları*, EMO Kadın Bülteni Dergisi, (3): 5-11.

Konan, B. (2011). *Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 60(1): 157,174.

Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, Ankara.

Mardin, N. B. (2000). *Sağlık Sektöründe Kadın, Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, Ankara.

Marduç, M. K. (2015). *Uluslararası Belgelerde ve Anayasalarda Hukuksal ve Siyasal Eşitlik Bağlamında Kadın*, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Mill, J.S. (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, Çev. Ahmet Özcan, 1. Baskı, İstanbul.

Mor Dayanışma. *Biz Kimiz*, <https://mordayanisma.org/biz-kimiz-2/> erişim tarihi 2 Mart 2023.

Örtek, M. ve Tekelioğlu, S. (2013). *Türkiye'de Siyaset ve Kadın*, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(2): 278-287.

Özdemir, H. ve Aydemir, D. (2019). Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine, *Social Sciences Studies Journal*, 5(32): 1706-1711.

Özer, M. ve Biçerli, K. (2003). Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 55-86.

Phillips, A. (2015). *Demokrasinin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, Çev. Alev Türker, 3. Baskı, İstanbul.

Selvi, E. B. (2019). Kadınların Siyasete Katılımı: Türkiye Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İnsan Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.

Suğur, S., Şavran, T. G., Cangöz, İ., Yeşildal, H. (2022). *Kadın Örgütlerinde Farklılaşma, Ayrışma ve Özerklik*, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2): 188-216.

Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analiz, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri, *Akademik Hassasiyetler*, 3(5): 163-175.

Tekeli, Ş. On Maddede Türkiye’de Kadın Hareketi, <https://m.bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-%09hareketi> erişim tarihi 28 Şubat 2023.

Tekeli, Ş. (2010). 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, 5.Baskı, İstanbul.

Türk Medeni Kanunu (2001), T.C. Resmî Gazete, 8 Aralık 2001.

Türkan, E. (2005). Türkiye’de İşgücünün Yapı ve Nitelikleri: Gelişme ve Değerlendirmeler, T.C. Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/bcf2fee5-2b16-4514-8d94-224e01c30fc8/isgucu+piyasasi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-bcf2fee5-2b16-4514-8d94-224e01c30fc8-m3fBaj7> erişim tarihi 2 Mart 2023.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. Merkezi Dağıtım Sistemi, <https://www.tuik.gov.tr/> erişim tarihi 2 Mart 2023.

Uçan Süpürge. Misyon ve Vizyonumuz, <https://ucansupurge.org.tr/hakkimizda/misyon-ve-vizyonumuz/> erişim 28 Şubat 2023.

Ünlü, V. (2010). İşe Alımda Cinsiyet Ayrımcılığı, *Sicil Dergisi*, (18): 247-255.

Wikipedi. Türkiye Cumhuriyeti’nin Kadın Bakanları Listesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti%27nin_kad%C4%B1n_bakanlar%C4%B1_listesi erişim tarihi 28 Şubat 2023.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanlığı Kabinesi, <https://www.tccb.gov.tr/kabine/> erişim tarihi 6 Mart 2023.

Yaraman, A. (2001). Resmi Tarihten Kadın Tarihine, Bağlam Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul.

Yaraman, A. (2015). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset, Bağlam Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul.

Yenisey, K. D. (2006). *İş Kanununda Eşitlik İlkesi ve Ayırmacılık Yasağı, Çalışma ve Toplum Dergisi*, 4(11): 63-82.

Yılmaz, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın, *Milli Folklor Dergisi*, 16(61): 111-123.

Yılmaz, A. (2010). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(20-21): 191-212.

Yörük, A. (2009). Feminizm/ler, *Sosyoloji Notları*, 7: 63-85.

Yüceer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14): 131-151.

Zorba, H. Ş. (2009). Türkiye’deki Kadın Örgütleri ve Bu Örgütlerin Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.